

РОЛЬ НАУКИ ТА ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ «ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ»

©2021 КУЗНЕЦОВА М. А.

УДК 330.3
JEL: I25; I26; O10

Кузнєцова М. А. Роль науки та освіти в процесі становлення «економіки знань»

Метою даної статті є аналіз особливостей формування «економіки знань» і виявлення ролі науки та освіти в цьому процесі. У роботі розглянуто процеси трансформації системи товарних відносин і виникнення передумов становлення «економіки знань». Формування нового типу соціальних зв'язків пов'язане зі зміною змісту сутності праці як економічної категорії. Зростання частки інтелектуальної, творчої складової в праці приводить до неможливості її зведення до абстрактної праці, що утворює вартість. Процес становлення нового типу відносин формується на основі інформації та знань як основних умов сучасного виробництва. Це створює нові вимоги до освітньої сфери, в якій мають відбуватися зміни, адекватні економічним перетворенням товарних відносин, процесам становлення «економіки знань». Дані процеси в освітній сфері проявилися у виникненні корпоративних університетів і такого явища, як «академічний капіталізм». У результаті дослідження були визначені основні позитивні результати, а також можливі негативні наслідки, пов'язані з упровадженням принципів «академічного капіталізму» в освітній сфері. Зроблено висновок про те, що процес формування нового типу відносин, які за своєю природою вступають у протиріччя з товарними зв'язками, змінює характер функціонування всіх елементів суспільства, у тому числі й освітньої сфери, однак це не має бути пов'язано зі зміною сутності науки та освіти шляхом надання їм ринкових характеристик. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку, на думку автора, можуть стати питання знаходження балансу між ринковим контекстом функціонування освітньої сфери та її соціальною місією, що відповідає особливостям «економіки знань».

Ключові слова: економіка знань, праця, корпоративний університет, академічний капіталізм.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-6-11>

Бібл.: 18.

Кузнєцова Марина Аркадіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та управління проектами, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку (вул. Кузнєчна, 1, Одеса, 65029, Україна)

E-mail: kuznetsova.zzk@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7055-7168>

UDC 330.3
JEL: I25; I26; O10

Kuznetsova M. A. The Role of Science and Education in the Formation of the «Knowledge Economy»

The article is aimed at analyzing the peculiarities of the formation of the «knowledge economy» and identifying the role of science and education in this process. The publication considers the processes of transformation of the system of commodity relations and the emergence of prerequisites for the formation of the «knowledge economy». The formation of a new type of social ties is associated with a change in the content of the essence of labor as an economic category. The growth of the share of intellectual, creative component in labor leads to the impossibility of reduction of the latter to the abstract labor, which forms a cost. The process of formation of a new type of relationship is formed on the basis of information and knowledge as the main conditions of modern production. This creates new requirements for the educational sphere in which changes should take place, adequate to the economic transformation of commodity relations, to the processes of becoming a «knowledge economy». These processes in the educational sphere were manifested in the occurrence of corporate universities and such a phenomenon as «academic capitalism». As result of the study, the main positive results are defined, along with possible negative consequences associated with the introduction of the principles of «academic capitalism» in the educational sphere. It is concluded that the process of forming a new type of relationship, which by its nature contradicts commodity relations, changes the nature of the functioning of all elements of society, including in the educational sphere, but this should not alter the essence of science and education by providing them with market characteristics. Prospects for further research in this direction, according to the author, may be the issues of finding a balance between the market context of the functioning of the educational sphere and its social mission, which corresponds to the peculiarities of the «knowledge economy».

Keywords: knowledge economy, labor, corporate university, academic capitalism.

Bibl.: 18.

Kuznetsova Maryna A. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory and Project Management, University of Intellectual Technologies and Communications (1 Kuznechna Str., Odesa, 65029, Ukraine)

E-mail: kuznetsova.zzk@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7055-7168>

Сучасні тенденції, пов'язані з формуванням «економіки знань», проявляються в усіх сферах суспільного життя, у тому числі у сфері освіти, трансформуючи її відповідно до вимог нового типу соціальних зв'язків. З огляду на це виникає необхідність аналізу адекватності змін, що відбуваються в освітній сфері, відносно особливостей економіки знань.

Дослідженню процесу становлення інформаційного суспільства, економіки знань присвячені роботи цілого ряду вчених, серед яких можна виокремити Бузгаліна А., Гейця В., Горбатенко В., Делягіна М., Іноземцева Л., Клейтона А., Махлупа Ф., Мочерного С., Назейкіна А., Стиглера Дж., Хайека Ф., Чухна А., Шумпетера Й., Яковця Ю. та ін. Аналіз нових явищ в освітній сфері, таких як «академічний капіталізм»,

корпоративний університет, наведено в роботах Акімової О., Базильова М., Буравого М., Грибанової Н., Ладижець Н., Леслі А., Мітіна О., Родса Г., Романовського О., Слотера Ш., Терентьевої Н., Хомського Н., Хекетт Е., Шатаєвої О., та ін.

Метою даної статті є аналіз особливостей формування «економіки знань» і виявлення ролі науки та освіти в цьому процесі.

У сучасному світі ми можемо спостерігати сутнісні зміни, що стосуються всіх сфер людської діяльності. В основі цих змін лежить перетворення панівних до недавнього часу виробничих відносин у напрямку формування нового типу суспільних зв'язків, які за своєю природою вступають у протиріччя з попередніми. Йдеться про процес становлення суспільства, яке деякі вчені визначають як «суспільство знань», «інформаційне суспільство» або «нова економіка».

Для розкриття сутності та особливостей змін, що відбуваються, необхідно, на наш погляд, спочатку розглянути вихідну форму громадських зв'язків, що зазнає сьогодні перетворення, які проявляються як на сутнісному рівні, так і в конкретних формах. Як відомо, товарні, ринкові відносини, що характеризуються як органічна система, мають передумови свого виникнення об'єктивний процес розвитку НТП, що призводить до посилення поділу праці та спеціалізації в ньому, а також до відокремлення матеріального інтересу виробника. Ці базові умови визначають сутність товарних відносин як відносин, що нівелюють роль людини в них і закріплюють чільну функцію за товаром як носієм громадських зв'язків самої людини.

Найважливішою характеристикою будь-якої органічної системи, в тому числі системи товарних відносин, є її здатність до саморозвитку, яка забезпечується наявністю та вирішенням основного протиріччя, закладеного в самій системі та присутнього в усіх елементах системи, незалежно від рівня розвитку відносин, що виявляються в цих елементах. У найпростішому вигляді ця суперечність є в товарі, що і формує генну основу даної системи. Законом, що стимулює функціонування та розвиток системи опосередкованих зв'язків, є закон вартості. У результаті його дії не тільки об'єктивно забезпечується найбільш ефективний розподіл ресурсів у суспільстві з метою максимального задоволення суспільних потреб, а й, унаслідок дії процесів концентрації та централізації виробництва і капіталу, виникає новий тип ринкових суб'єктів – монополія, подальший розвиток якої призводить до підризу товарних зв'язків. Таким чином, можна побачити, що всередині системи закладені передумови формування відносин нового типу, розвиток яких у рамках цієї системи, здійснюваний як об'єктивний еволюційний процес, призводить до того, що елементи нових соціальних зв'язків супер-

ечать один одному стосовно попереднього типу відносин. Перехідність такого періоду характеризується збереженням старих форм з одночасним проявом у них відносин нового типу, що трансформують сутність ринкових категорій.

Перш за все, такій трансформації піддається категорія праці як єдиного джерела вартості, трактування якої в умовах панування ринкових зв'язків фіксує її подвійність, а виділення абстрактного боку праці передбачає можливість її якісного та кількісного порівняння. У цих умовах роль людини, яка здійснює трудовий процес, зводиться до поняття «приватного працівника», функція ж основної продуктивної сили закріплюється за засобами виробництва, що представляють собою матеріальне втілення наукових знань. Основні положення, що характеризують особливості «нової економіки», або «економіки знань», наведено в наукових роботах Й. Шумпетера, Ф. Хайєка та Ф. Махлупа і свідчать про єдність поглядів учених щодо зміни ролі знань у суспільному відтворенні. Вони вказують, що на зміну матеріальним чинникам виробництва приходить жива творча діяльність виробника. Таким чином, знання стають найбільш ефективною продуктивною силою.

Ряд учених виділяють як найважливішу визначальну характеристику нових відносин зміну змісту процесу праці. Так, В. А. Іноземцев, аналізуючи об'єктивні процеси, які супроводжують становлення нових соціальних зв'язків у сучасному суспільстві, що відбиваються в категорії праці, вказує, що сьогодні «все більш значну роль відіграють науковість, інформаційні галузі виробництва ... Це породжує передумови для витіснення праці як типового для всієї економічної епохи виду людської активності творчістю – якісно відмінним типом діяльності, що приховує в собі основні ознаки постеконічного суспільства» [1, с. 26]. Як відомо, безумовним і єдиним джерелом нової вартості в умовах панування товарних відносин є праця, проте вже на сучасному початковому етапі становлення «економіки знань» можна констатувати зміну суті категорії праці, коли «вихідним пунктом розвитку матеріального життя суспільства», описуваного як «економіка знань», є творчість, яка приходить на зміну праці [2, с. 36]. Таким чином, сучасна зміна характеру праці приводить до посилення ролі творчої, інтелектуальної складової цього процесу та до відповідного усунення виконавчорепродуктивного, рутинного характеру праці.

Саме творча складова процесу праці та, відповідно, творчий потенціал працівника служать базисом формування інтелектуального капіталу організації, який, на думку ряду економістів, сьогодні набуває найбільшу значущість. Наприклад, Я. Мульє-Бутанг (Y. Moulrier-Boutang) вважає, що інтелектуальний капітал виступає в ролі найбільш значущої продуктивної сили суспільства, про що вказує в монографії

«Когнітивний капіталізм» [3]. Виходячи з вищесказаного можемо стверджувати, що наукові знання сьогодні стають визначальним фактором, який впливає не тільки на економічне зростання суспільства, а й на сутнісні перетворення виробничих відносин.

Процес формування «економіки знань» проявляється в посиленні ряду тенденцій, що характеризують розвиток сучасного суспільства на світовому рівні. Дані тенденції пов'язані, по-перше, зі зростанням частки доданої вартості у вироблених товарах на основі впровадження інновацій, що, своєю чергою, визначає наукові дослідження як особливий, найбільш ефективний виробничий ресурс. Використання даного ресурсу не пов'язане з його матеріальним знищенням при виробництві нового товару й обмежене лише юридичними рамками ліцензійних умов, патентами, законами, які регулюють використання інтелектуальної власності, тощо. Водночас даний ресурс необхідно розглядати як елемент інфраструктури, що охоплює не тільки виробничу та комерційну сфери, а й сферу продукування нових знань (наукові інститути, спеціалізовані наукові підрозділи корпорацій, ЗВО тощо).

Розглянута тенденція проявляється також у зміні змісту вартості виробленого товару. Зростання частки витрат інтелектуального капіталу в товарі призводить до поступового зникнення його вартості, оскільки вартість формується виключно абстрактною працею, а наукова діяльність не передбачає можливості її порівняння та приведення до форми абстрактної праці.

Сучасні тенденції становлення «економіки знань», по-друге, пов'язані з бурхливим розвитком інформаційних технологій і їх проникненням у всі сфери життєдіяльності людей. Цей процес відіграє особливу роль у забезпеченні відтворення знань як ресурсу. Збір, передача й обробка інформації, у тому числі за допомогою мережі Інтернет, нерозривно пов'язані з продукуванням нового знання та його подальшим використанням у створенні суспільного блага. Крім того, розвиток дистанційного навчання, системи віддаленого безперервного навчання співробітників в організації, онлайн-тренінгів, семінарів тощо забезпечує умови підвищення освітнього та інтелектуального рівня працівників, що є вимогою формування «економіки знань».

Розглянуті зміни приводять до виникнення нових компетенцій працівників, які пов'язані з наявністю в них не тільки високого професійного рівня, а й творчого потенціалу, здатності ефективно впроваджувати інновації та генерувати нові знання. З урахуванням вищесказаного виникає необхідність розгляду сучасної тенденції зміни ролі освіти як бази формування нового типу економічних відносин.

Зростання вимог до рівня й обсягу компетенцій найманих працівників з боку бізнесу проявило-

ся у формуванні нового напрямку його діяльності, пов'язаного з розвитком навчальних підрозділів і включенням їх у загальну структуру організації. Сьогодні бізнес втягується в освітній процес, розвиваючи систему корпоративних університетів, які, будучи підрозділами корпорацій, виконують функції підвищення рівня освіти співробітників і, відповідно, стають найважливішим фактором стратегічного розвитку. Система корпоративної освіти набула широкого поширення на глобальному рівні. «Наприклад, у сфері інформаційно-комунікаційних технологій транснаціональні корпорації IBM, Microsoft, Cisco Systems та інші створили глобально-розподілені освітні середовища безперервної освіти» [4, с. 7].

Діяльність корпоративного університету, як правило, має два напрямки. Перший – посилення кадрового потенціалу корпорації, задоволення попиту на кваліфіковану робочу силу, що володіє конкретними знаннями відповідно до специфіки діяльності даної корпорації. У цьому випадку в корпоративному університеті використовуються традиційні форми навчання, бізнес-тренінги, курси підвищення кваліфікації персоналу, консультації, семінари тощо [5]. Другий напрямок діяльності пов'язано з генерацією та впровадженням інноваційних рішень конкретних завдань, що виникають у діяльності корпорацій. Такий корпоративний університет стає елементом реалізації корпоративної інноваційної політики.

Розвиток системи корпоративних університетів, поряд з іншими об'єктивними факторами, що посилили свій вплив на кінець ХХ століття, загострює конкуренцію в освітній сфері, що, певною мірою, призводить до деякої зміни її структури і принципів функціонування. У цих умовах класичні навчальні заклади вищої освіти стикаються з проблемою забезпечення сталого розвитку, залучення додаткових грошових коштів. Одним зі шляхів виходу із ситуації, що склалася, став академічний капіталізм. Вперше ситуацію, що склалася у сфері освіти, охарактеризував даним терміном Е. Хекетт (*E. J. Hackett*) у роботі «Наука як покликання у 1990-х роках: зміна організаційної культури академічної науки» («Science as Vocation in 1990's: the Changing Organizational Culture of Academic Science») [6]. Поняття академічного капіталізму набуло широкого поширення в науковому побуті завдяки роботам Ш. Слотер і Л. Леслі (*Sh. Slaughter, L. L. Leslie*) «Академічний капіталізм. Політика і підприємницький університет» («Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University»), в якій діяльність навчального закладу ототожнюється з будь-яким видом господарської діяльності, що здійснюється в ринкових умовах [7], а також «Академічний капіталізм і нова економіка» («Academic Capitalism and the New Economy»), виданої у 2009 р. Ш. Слотер і Г. Роудсом (*Sh. Slaughter, G. Rhoades*) [8]. Автори трактують поняття академіч-

ного капіталізму як діяльність науково-педагогічного персоналу вищого навчального закладу, а також усіх його структурних підрозділів, пов'язану із залученням додаткового фінансування ЗВО як самостійного ринкового суб'єкта. «Щоб зберегти або збільшити ресурси, наукові співробітники та викладачі повинні були все більшою мірою конкурувати за зовнішні долари, які виявлялися пов'язаними з ринково орієнтованими дослідженнями, що відносяться до різних прикладних, комерційних, стратегічних і цільових досліджень. Причому незалежно від того, чи виступають ці гроші у формі дослідницьких грантів і контрактів, сервісних контрактів, партнерства з промисловістю й урядом, трансферу технологій, або у формі залучення більшої кількості студентів, здатних запропонувати більш високу плату за навчання. Ми називаємо академічним капіталізмом ринкову або ринковоподібну (*market-like*) діяльність науково-освітньої організації, а також її співробітників по залученню зовнішніх коштів» [7]. Таким чином, «академічний капіталізм» як нове поняття, що виникло на рубежі ХХ–ХХІ століть, стало ототожнюватися з процесом розвитку підприємницької діяльності у сферах науки та освіти, спрямованої на «... отримання фінансових ресурсів та розширення громадського застосування знань» [9].

Аналізуючи позицію ряду авторів, що наводять своє трактування поняття «академічний капіталізм», можна виділити загальні положення щодо розгляду ними в даному понятті декількох складових. Так, Грудзинський О. О. [10, с. 19] головною силою економічного розвитку бачить людський капітал, який у навчальному закладі формується професорсько-викладацьким складом. Романовський О. О. [11, с. 11–12] розділяє поняття людського капіталу сфери науки та вищої освіти на елементи – людський інтелектуальний капітал як сукупність наукового та викладацького складу установ даної сфери та академічний інтелектуальний капітал, що формується новими знаннями, науковими розробками, освітніми послугами. Сукупність даних складових формує, на думку вченого, «нове соціально-економічне середовище» функціонування установ сфери науки та вищої освіти. Такої ж позиції дотримується і Калінкін Є. В. [12, с. 12–13], трактуючи «академічний капіталізм» як економічну категорію, що відображає такі процеси, як капіталізація наукових знань з метою перетворення їх у пріоритетний ресурс, використання якого забезпечує певні конкурентні переваги; процес трансформації знань в економічну категорію товару. На нашу думку, це положення є дещо суперечливим, оскільки за своєю природою результати наукової діяльності, представлені у формі нових наукових знань в інтелектуальних продуктах, не можуть бути тотожними категорії товару, оскільки виключають можливість витрати на їх створення абстрактної праці, а отже, і можливість формування їх вартості.

Неоднозначне ставлення до процесу залучення установ сфери науки та вищої освіти в ринкове середовище висловлює ряд учених, до яких можна віднести О. Мітіна [9], Н. Хомського [13], М. Буравого [14], Н. Ладижець [15], О. Акімову й О. Шатаєву [16] та ін. У своїх роботах вони відзначають виникнення ряду проблем і суперечностей, пов'язаних з активізацією процесу залучення установ сфери вищої освіти в систему товарних зв'язків. Розвиток «академічного капіталізму», на їхню думку, призводить до нівелювання основ і принципів освіти в цілому, знищення її цілі, соціальної місії, в основі якої лежить служіння всьому суспільству, рішення гносеологічних і соціальних проблем.

Породжуються проблеми, пов'язані зі зміною змісту викладацької та наукової діяльності, обмеженням їх творчої складової. Формуються умови, в яких наукові співробітники та викладачі повинні розглядатися лише як наймана робоча сила, як «приватні працівники», покликані лише збільшувати прибуток будь-яким шляхом. Реалізація такої мети буде стимулювати розвиток лише прикладних напрямків у науці, що характеризуються швидкою практичною віддачею та високою прибутковістю, а фундаментальні дослідження й інновації, як «непривабливі» для ринку, втратять свою чільну роль у забезпеченні розвитку суспільства.

Такі тенденції суперечать процесу формування інформаційного суспільства або економіки знань, гальмуючи його, перешкоджаючи формуванню інформації та знань як матеріальної основи нового історичного етапу розвитку. Надання результатам наукової діяльності, а також процесу навчання, товарної форми ставить суттєві перешкоди в доступі до них. На наш погляд, в умовах формування економіки знань як нового типу відносин має посилюватися значення освіти, яка охоплює все суспільство, надаючи всім людям можливість підвищувати та реалізовувати свій творчий, інтелектуальний потенціал, що в результаті є запорукою інноваційного розвитку суспільства.

Разом із тим, процес розвитку «академічного капіталізму» має ряд позитивних результатів, на які вказують такі вчені, як Терентьева Н.О. [17], Базильов М. І. і Грибанова Н. Л. [18], Романовський О. О. та інші. Як переваги даного процесу вони виділяють орієнтацію на розвиток підприємницьких навичок у студентів, а також посилення тісного взаємозв'язку між навчальними закладами та бізнесом, що має приводити до стимулювання інноваційної діяльності в секторі реальної економіки. На їхню думку, в сучасних умовах «...класичний університет перетворюється в підприємницький, зберігаючи академічну складову ...», а «капіталізація знань є основою нової місії університету» [11, с. 20].

На формування нової ролі університетів вказують у своїй роботі «Нова економіка», її рушійні сили і

тенденції» Базильов М. І. та Грибанова Н. Л. Не можна погодитися з їх позицією, згідно з якою «інститути вищої освіти, як головні джерела та розповсюджувачі знань, набувають функції опорних структур «нової економіки»» [18].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дає можливість зробити висновки про те, що процес формування нового типу відносин, які за своєю природою вступають у протиріччя з товарними зв'язками, змінює характер функціонування всіх елементів суспільства, у тому числі й освітньої сфери. Однак, на наш погляд, це не має бути пов'язано зі зміною сутності науки та освіти шляхом надання їм ринкових характеристик.

Важливо зберегти той баланс, який би дозволяв органічно поєднувати освіту з наукою, вибірково підходити до комерціалізації певних наукових досягнень, зберегти якість вищої освіти, не перетворюючи її на утилітарну. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. М.: Логос, 2000. 304 с.
2. Бузгалин А. В., Колганов А. И. Теория социально-экономических трансформаций. Прошлое, настоящее и будущее экономик «реального социализма» в глобальном постиндустриальном мире. М.: Теис, 2003. 680 с.
3. Moulner-Boutang Y. Cognitive Capitalism. Cambridge: Polity Press, 2012. 200 p.
4. Мельникова Н. И. Академический капитализм в глобальном информационно-коммуникационном образовательном пространстве. *Интеграция образования*. 2004. № 1. С. 6–11.
5. Юхта Н. М. Информационно-образовательная среда дистанционного образования. *Управление образованием: теория и практика*. 2017. № 3. С. 82–87.
6. Hackett E. J. Science as Vocation in 1990's: the Changing Organizational Culture of Academic Science. *Journal of Higher Education*. 1990. Vol. 61. No 3. P. 241–247. DOI: <https://doi.org/10.1080/00221546.1990.11780710>
7. Slaughter Sh., Leslie L. L. Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University. Johns Hopkins University Press, 1999. 296 p.
8. Slaughter Sh., Rhoades G. Academic Capitalism and the New Economy. Baltimore, MD: The John Hopkins University Press, 2009. 384 p.
9. Митин А. Н. Размышления об «академическом капитализме». *Бизнес, менеджмент и право*. 2014. № 1. С. 120–125.
10. Грудзинский А. О. Проектно-ориентированный университет. Профессиональная предпринимательская организация ВУЗа: монография. Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2004. 370 с.
11. Романовський О. О. Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку сфери вищої освіти: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ, 2014. 40 с.

12. Калинин Е. В. Высшая школа в системе непрерывного образования: науч.-теорет. пособие. М.: Выssh. shk., 1990. 144 с.
13. Хомский Н. Приватизация образования – подрыв солидарности / пер. М. Десятовой. *Skencus*. 2000. № 3/4. URL: https://scepis.net/library/id_380.html
14. Буравой М. За публичную социологию. URL: <http://publicsphere.narod.ru/Burawoy.pdf>
15. Ладыжец Н. С. Развитие идеи Западного университа: социально-философский анализ. Ижевск: Филиал издательства Нижегородского университета при УдГУ, 1991. 84 с.
16. Акимова Е. Н., Шатаева О. В. Академический капитализм: смена парадигмы развития высшей школы. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Экономика»*. 2020. № 3. С. 8–17.
17. Терентьева Н. О. Интеграция университетской освіти та економіки в умовах другої академічної революції (загальний огляд). *Педагогічний альманах*. 2014. Вип. 24. С. 300–306.
18. Базылев Н. И., Грибанова Н. Л. «Новая экономика», её движущие силы и тенденции развития. *Проблемы современной экономики*. 2006. № 1/2. URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=934>

REFERENCES

- Akimova, Ye. N., and Shatayeva, O. V. "Akademicheskij kapitalizm: smena paradigmy razvitiya vysshey shkoly" [Academic Capitalism: Changing the Paradigm of Higher Education Development]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya «Ekonomika»*, no. 3 (2020): 8-17.
- Bazylev, N. I., and Gribanova, N. L. "«Novaya ekonomika», yee dvizhushchiye sily i tendentsii razvitiya" ["New Economy", Its Driving Forces and Development Trends]. *Problemy sovremennoy ekonomiki*. 2006, no. 1/2. <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=934>
- Buravoy, M. "Za publichnyuyu sotsiologiyu" [For Public Sociology]. <http://publicsphere.narod.ru/Burawoy.pdf>
- Buzgalin, A. V., and Kolganov, A. I. *Teoriya sotsialno-ekonomicheskikh transformatsiy. Proshloye, nastoyashcheye i budushcheye ekonomik «realnogo sotsializma» v globalnom postindustrialnom mire* [The Theory of Socio-economic Transformations. The Past, Present and Future of the Economies of "Real Socialism" in the Global Post-industrial World]. Moscow: Teis, 2003.
- Grudzinskiy, A. O. *Proektno-orientirovanny universitet. Professionalnaya predprinimatelskaya organizatsiya VUZa* [Project-oriented University. Professional Entrepreneurial Organization of the University]. N. Novgorod: Izd-vo NNGU, 2004.
- Hackett, E. J. "Science as Vocation in 1990's: the Changing Organizational Culture of Academic Science". *Journal of Higher Education*, vol. 61, no. 3 (1990): 241-247. DOI: <https://doi.org/10.1080/00221546.1990.11780710>
- Inozemtsev, V. L. *Sovremennoye postindustrialnoye obshchestvo: priroda, protivorechiya, perspektivy* [Modern Post-industrial Society: Nature, Contradictions, Prospects]. Moscow: Logos, 2000.
- Kalinkin, Ye. V. *Vyshshaya shkola v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya* [Higher School in the System of Continuous Education]. Moscow: Vyssh. shk., 1990.

- Khomskiy, N. "Privatizatsiya obrazovaniya - podryv solidarnosti" [The Privatization of Education is an Undermining of Solidarity]. *Skepsis*. 2000. https://skepsis.net/library/id_380.html
- Ladyzhets, N. S. *Razvitiye idei Zapadnogo universiteta: sotsialno-filosofskiy analiz* [Development of the Idea of the Western University: A Socio-philosophical Analysis]. Izhevsk: Filial izdatelstva Nizhegorodskogo universiteta pri UdGU, 1991.
- Melnikova, N. I. "Akademicheskiy kapitalizm v globalnom informatsionno-kommunikatsionnom obrazovatel'nom prostranstve" [Academic Capitalism in the Global Information and Communication Educational Space]. *Integratsiya obrazovaniya*, no. 1 (2004): 6-11.
- Mitin, A. N. "Razmyshleniya ob «akademicheskom kapitalizme»" [Reflections on "Academic Capitalism"]. *Biznes, menedzhment i pravo*, no. 1 (2014): 120-125.
- Moulier-Boutang, Y. *Cognitive Capitalism*. Cambridge: Polity Press, 2012.
- Romanovskiy, O. O. "Teoretyko-metodolohichni zasady innovatsiynoho rozvytku sfery vyshchoi osvity" [Theoretical and Methodological Principles of Innovative Development of Higher Education]: *avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk* : 08.00.03, 2014.
- Slaughter, Sh., and Leslie, L. L. *Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University*. Johns Hopkins University Press, 1999.
- Slaughter, Sh., and Rhoades, G. *Academic Capitalism and the New Economy*. Baltimore, MD: The John Hopkins University Press, 2009.
- Terentieva, N. O. "Intehratsiia universytetskoï osvity ta ekonomiky v umovakh druhoï akademichnoï revoliutsii (zahalnyi ohliad)" [Integration of University Education and Economy in Conditions of Second Academic Revolution (Overview)]. *Pedahohichniy almanakh*, no. 24 (2014): 300-306.
- Yukhta, N. M. "Informatsionno-obrazovatel'naya sreda distantsionnogo obrazovaniya" [Information and Educational Environment of Distance Education]. *Upravleniye obrazovaniyem: teoriya i praktika*, no. 3 (2017): 82-87.

УДК 658.15
JEL: A19; H12

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ ПОНЯТЬ КРИЗИ ТА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

©2021 ШУМІЛО О. С., САВЧЕНКО Н. О.

УДК 658.15
JEL: A19; H12

Шуміло О. С., Савченко Н. О. Аналіз наукових підходів до визначення суті понять кризи та антикризового управління підприємством

У статті проведено компаративний аналіз визначень науковців щодо розуміння суті понять кризи та антикризового управління підприємством. У результаті аналізу визначено, що в науковій літературі не існує єдиного розуміння сутності цих понять. У роботі наведено особливості визначень даних понять. Суть кризи визначають як: переламний момент у розвитку змін; момент різкого загострення та неможливості самостійного подолання суперечностей; стадію циклу розвитку підприємства; результат пошкодження внутрішніх механізмів підтримки адаптивності, гнучкості та сталості; момент вирішення протиріч, що вимагають швидкого прийняття рішень при дефіциті ресурсів; фазу розбалансованості діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва; стан, при якому господарюючий суб'єкт не здатний здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності; загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства. Суть антикризового управління розуміють як: систему управління підприємством; спеціальне, постійно організоване управління; сукупність методів, прийомів, форм управління; інструмент стійкого функціонування підприємства; управління з метою передбачення кризи; сукупність управлінських антикризових заходів. На основі проаналізованих особливостей визначень запропоновано авторське визначення кризи та антикризового управління. Також у статті визначено завдання антикризового управління підприємством на сучасному етапі розвитку економіки з урахуванням змін зовнішнього середовища.

Ключові слова: криза, антикризове управління, підприємство, аналіз, науковий підхід.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-11-16>

Табл.: 2. Бібл.: 14.

Шуміло Ольга Станіславівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та бізнесу, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

E-mail: OlgaShumilo0614@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0574-248X>

Савченко Наталія Олександрівна – магістрант, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

E-mail: kafekonomika@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4850-3443>

UDC 658.15
JEL: A19; H12

Shumilo O. S., Savchenko N. O. Analyzing the Scientific Approaches to Defining the Essence of the Concepts of Crisis and Anti-crisis Management of Enterprise

The article carries out a comparative analysis of the definitions by scholars on understanding the essence of the concepts of both the crisis and the anti-crisis management of enterprise. As a result of the analysis, it is defined that in the scientific literature there is no single understanding of the essence of these concepts. The publication specifies the features of defining these concepts. The essence of crisis is defined as follows: a turning point in the development of changes; mo-